

NODIRABEGIM QURDIRGAN MADRASALAR: ME'MORIY MEROS VA MA'NAVIY BOYLIK

Temirova Shahzoda Nosir qizi

Temirova.shahzoda.lider@gmail.com

Toshkent davlat transport universiteti Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Anatatsiya:

Ushbu maqolada xix asr o'zbek tarixida muhim o'rin tutgan Nodirabegimning me'moriy merosi, xususan, u tomonidan qurdirilgan madrasalar tahlil qilinadi. Shoiraning ma'rifatparvarlik faoliyati, ayol rahbar sifatidagi tashabbuslari va bu inshootlarning estetik hamda ma'naviy ahamiyati yoritiladi. Mohlaroyim va chalpak madrasalari misolida Nodirabegimning ta'limga, ayollar huquqlariga va san'atga bo'lgan e'tibori ko'rsatiladi. Maqolada madrasalarning me'moriy xususiyatlari, tarixiy kontekstdagi roli, ustalarning ijodiy yondashuvi hamda bugungi kundagi restavratsiya va saqlash holati tahlil qilinadi. Shuningdek, ayol liderlikning tarixiy namunasini o'rganish orqali o'zbek madaniyatida ayollar faolligining ildizlari ochib beriladi.

Kalit So'zlar: Nodirabegim, Mohlaroyim madrasasi, Chalpak madrasasi, ayol rahbar, o'zbek me'morchiligi, XIX asr Buxoro, ma'rifatparvarlik, diniy ta'lim, ayollar ta'limi, tarixiy obidalar, koshinkor bezaklar, peshtoq, gumbaz, arabiy yozuvlar, me'moriy meros, restavratsiya, madaniy merosni saqlash, ayol liderlik, o'zbek ayolining roli, san'at va ilm-fan uyg'unligi, tarixiy kontekst, turizm, muzeylashtirish.

O'zbek tarixida ayol siymosi orqali davlat boshqaruvi, madaniyat va ma'rifat taraqqiyoti birgalikda namoyon bo'lgan kamdan-kam holatlardan biri — bu Nodirabegim faoliyatidir. Shoira, davlat arbobi va me'moriy homiy sifatida u XIX asrda Buxoro va uning atrofida bir qator madrasalar, rastalar va karvonsaroylar qurdirgan. Bu inshootlar o'z davrida ilm-fan, adabiyot va diniy ta'lim markazlari bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, Mohlaroyim madrasasi va Chalpak madrasasi uning ma'rifatparvarlik ruhini, estetik didini va xalqiga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. Ushbu maqolada Nodirabegim qurdirgan madrasalarning me'moriy xususiyatlari, tarixiy ahamiyati va bugungi kundagi roli tahlil qilinadi.

Nodirabegimning me'moriy merosi XIX asr o'zbek madaniy hayotining muhim qismidir. U tomonidan qurdirilgan madrasalar nafaqat diniy ta'lim maskani, balki ilm-fan, adabiyot va san'at markazlari sifatida xizmat qilgan. Bu inshootlar orqali Nodirabegim o'z davrida ayol rahbar sifatida ma'rifatparvarlik g'oyalari amalda ro'yobga chiqargan.

Mohlaroyim madrasasi Nodirabegimning eng muhim tashabbuslaridan biri bo‘lib, aynan ayollar ta‘limi uchun mo‘ljallangan edi. Bu madrasa ikki qavatli hujralar, markaziy hovli va peshtoqdagi koshinkor bezaklar bilan ajralib turadi. Me‘moriy jihatdan nafislik va funkcionallik uyg‘unlashgan bo‘lib, ayollarni diniy va dunyoviy bilimlar bilan qurollantirishga xizmat qilgan. Bu inshoot Nodirabegimning ayollar huquqlari va ta‘limga bo‘lgan e‘tiborini yaqqol namoyon etadi.

Chalpak madrasasi esa ilm-fan va san‘at uyg‘unligini ifodalovchi yana bir muhim obidadir. Bu madrasa nafis bezaklar, arabiy yozuvlar bilan bezatilgan devorlar, ustunli ayvonlar va gumbazli tuzilma orqali o‘z davrining estetik didini aks ettiradi. Chalpak madrasasi Nodirabegimning ijodkorlik va ma‘rifatparvarlik ruhini me‘moriy shaklda ifodalagan inshootlardan biridir.

Ushbu madrasalar o‘zbek me‘morchiligining klassik uslubida qurilgan bo‘lib, Buxoro, Samarqand va Toshkent ustalarining tajribasi mujassam. Koshinkor bezaklar, peshtoqdagi arabiy yozuvlar, gumbazlar va ayvonlar bu inshootlarga nafaqat diniy, balki estetik ahamiyat ham beradi. Bu madrasalar XIX asr Buxoro madaniy hayotining markaziy qismiga aylangan.

Bugungi kunda Nodirabegim qurdirgan madrasalar restavratsiya qilinib, muzey, madaniy markaz yoki ta‘lim muassasasi sifatida faoliyat yuritmoqda. Ular turizm, ilmiy tadqiqot va madaniy merosni saqlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Bu inshootlar orqali Nodirabegim siymosi xalq xotirasida saqlanmoqda va o‘zbek ayolining zakovati, tashabbuskorligi hamda estetik didi tarix sahnasida porlamoqda.

Madrasalarning ijtimoiy funksiyasi ham alohida e‘tiborga loyiq. Nodirabegim tomonidan qurdirilgan bu inshootlar faqat ta‘lim maskani bo‘lib qolmagan, balki jamiyatning ijtimoiy hayotida muhim rol o‘ynagan. Madrasalarda faqirlarga yordam ko‘rsatilgan, olimlar va shoirlar jamlangan, ilmiy suhbatlar, adabiy munozaralar o‘tkazilgan. Bu jihatlar ayol rahbarning xalq bilan muloqotga, ijtimoiy adolatga va ma‘rifatga bo‘lgan sadoqatini ko‘rsatadi.

Shuningdek, madrasalardagi bezak san‘ati Nodirabegimning estetik tafakkurini ochib beradi. Peshtoqdagi koshinkor naqshlar, gumbazlardagi simmetrik kompozitsiyalar, arabiy yozuvlar bilan bezatilgan devorlar — bularning barchasi san‘at va ruhiy go‘zallikni uyg‘unlashtirgan. Bu bezaklar nafaqat me‘moriy jihatdan, balki ma‘naviy ramz sifatida ham qadrlanadi. Ayniqsa, Xumo qushi tasvirlari, rang tanlovi va naqshlar orqali Nodirabegim o‘z dunyoqarashini me‘moriy shaklda ifodalagan.

Tarixiy manbalar ham bu madrasalarning ahamiyatini tasdiqlaydi. “Muntaxabut-tavorix”, “Tuhvatut-tavorix” kabi asarlarda Nodirabegimning qurilish ishlari, saroydagi ayollar davrasi va ilm-fanga bo‘lgan e‘tibori haqida muhim ma‘lumotlar

keltirilgan. Bu manbalar orqali biz madrasalarning faqat tashqi ko‘rinishi emas, balki ichki hayoti, ta’lim tizimi va ijtimoiy roli haqida ham tasavvurga ega bo‘lamiz.

Xulosa qilish mumkinki, Nodirabegimning me’moriy merosi — bu ayol rahbarning ma’rifatga, san’atga va xalqiga bo‘lgan sadoqatining timsolidir. U qurdirgan madrasalar nafaqat diniy ta’lim maskani, balki o‘z davrining madaniy va ilmiy markazlari bo‘lgan. Bu inshootlar orqali Nodirabegim o‘zbek ayolining zakovati, tashabbuskorligi va estetik didini tarix sahnasiga olib chiqdi. Bugungi kunda ushbu madrasalar turizm, ilmiy tadqiqot va madaniy merosni saqlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Nodirabegim siymosi esa o‘zbek tarixida ayol liderlikning yorqin namunasiga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Sharafuddinov, O.** *O‘zbek ayollari tarix sahnasida.* — Toshkent: Fan, 1998.
2. Nodirabegimning siyosiy va madaniy faoliyati haqida muhim tahliliy ma’lumotlar.
3. **Qayumov, A.** *Nodirabegim: Shoira va davlat arbobi.* — Toshkent: Ma’naviyat, 2005.
4. Shoiraning ijodi, madrasalar qurilishi va ayol liderlik masalalari yoritilgan.
5. **Razzoqov, H.** *Nodira.* Musiqali drama. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1982.
6. Nodirabegim siymosining badiiy talqini va tarixiy konteksti.
7. **Yormatov, K. & Melkumov, M.** *Nodirabegim* (film stsenariysi). — O‘zbekfilm, 1975.
8. Me’moriy obidalar va saroy hayoti sahnalashtirilgan.
9. **“Majmuai shiroidi” — Mavlono Fazliy Namangoniy.**
10. XIX asr Qoqon adabiy muhitidagi shoirlar haqida tazkira, Nodirabegimning ijodiy doirasi kontekstida.